

РЕЦЕНЗІЯ
на дисертацію Никоненко Оксани Анатоліївни
на тему: «ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
СИСТЕМИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 051 «Економіка»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертації зумовлена сучасними викликами, які постають перед продовольчою системою України в умовах посилення глобалізаційних процесів, економічної турбулентності, військової агресії та трансформації аграрного сектору. Забезпечення продовольчої безпеки країни є однією з ключових складових національної безпеки, що визначає рівень соціально-економічної стабільності, політичної незалежності та добробуту населення. У сучасних умовах глобалізації, воєнних конфліктів та кліматичних змін питання продовольчої безпеки стає все більш актуальним, яке охоплює не лише питання фізичної доступності продуктів харчування, але й їхньої якості, безпечності та економічної доступності для різних верств населення.

Умови та наслідки повномасштабних військових дій на території України створили безпрецедентні виклики для вітчизняного аграрного сектору, включаючи руйнування логістичних ланцюгів, енергетичну кризу, міграцію трудових ресурсів, втрату ринків збуту, знищення та пошкодження інфраструктури і виробничих потужностей. Водночас зниження доступності харчових продуктів, порушення продовольчих ланцюгів, зростання цін і зменшення платоспроможного попиту населення загострюють проблему національної продовольчої безпеки. За таких умов нагальним стає пошук запровадження ефективних організаційно-економічних механізмів, здатних забезпечити стабільність продовольчої системи як на національному, так і на регіональному рівнях.

Таким чином, тема дисертації є надзвичайно своєчасною та суспільно значущою, а проведене дослідження відповідає сучасним викликам, сприяє науковому обґрунтуванню напрямів зміцнення продовольчої безпеки України в умовах інтеграції до світової економіки та трансформації аграрного сектору. Дисертаційне дослідження, яке спрямоване на комплексне вивчення організаційно-економічних засад формування системи продовольчої безпеки в Україні є надзвичайно своєчасним та має як теоретичне так і практичне значення.

Зв'язок роботи з державними науковими (галузевими) програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною плану науково-дослідної діяльності Білоцерківського національного аграрного університету та реалізується в рамках виконання науково-дослідної теми: «Формування системи продовольчого забезпечення населення в контексті повоєнного відродження економіки України» (державний реєстраційний номер 0123U104509). У межах цієї тематики було здійснено оцінку сучасного рівня

забезпечення населення основними продуктами харчування в умовах воєнного стану.

Представлене дисертаційне дослідження концептуально відповідає пріоритетним напрямкам державної політики України у сфері сталого розвитку, що забезпечує йому чітко виражену прикладну орієнтацію та підкреслює його значущість для суспільства. У роботі акцентовано увагу на необхідності застосування інтегративного підходу, який поєднує економічні, соціальні та екологічні аспекти для формування стійкої системи продовольчої безпеки держави. Це, у свою чергу, підвищує практичну цінність результатів дослідження для реалізації державної продовольчої політики в умовах зростання глобальних викликів і створює основу для сталого відновлення національної економіки.

Наукова новизна досліджень і практична цінність отриманих результатів дисертації. Одержані в дисертаційному дослідженні результати відзначаються науковою новизною, яка полягає в обґрунтуванні та розвитку теоретичних і прикладних положень, що становлять особистий внесок автора у вирішення актуального наукового завдання й підлягають науковому захисту, зокрема:

Удосконалено:

- модель національної системи продовольчої безпеки, яка охоплює взаємопов'язані елементи (цілі, завдання, суб'єкти, об'єкти, механізми, алгоритми реалізації), що в сукупності формують структурно цілісну та функціонально ефективну систему продовольчого захисту на рівні країни та окремих територіальних утворень;
- інформаційно-аналітичну систему оцінювання продовольчої безпеки, адаптовану до національного законодавства та міжнародних стандартів, з уточненими індикаторами, джерелами інформації та стратегічними інструментами аналізу, які дозволяють своєчасно виявляти ризики та приймати обґрунтовані управлінські рішення;
- інституційний механізм забезпечення продовольчої безпеки, що передбачає створення локальних центрів на рівні громад для підтримки самозабезпечення продуктами харчування шляхом розвитку формальної та неформальної сільськогосподарської кооперації, з охопленням усіх етапів виробничо-збутового циклу.

Набули подальшого розвитку:

- визначення продовольчої безпеки як багатогранного соціально-економічного явища, що передбачає повноцінне забезпечення населення якісними, доступними продуктами харчування, підтримку достойного рівня життя, запобігання харчовій нестабільності, розвиток інновацій у сільському господарстві та зменшення залежності від імпорту;
- методичні підходи до аналізу організаційно-економічного впливу держави на аграрну сферу, з урахуванням виявлених структурних дисбалансів у виробництві продовольства, що призводять до відхилення від визначених меж продовольчої безпеки й активізації імпортозалежності;
- концептуальні засади оцінювання забезпеченості населення продовольством, із урахуванням багатьох чинників: рівня доходів домогосподарств, структури витрат на харчування, доступу до власного аграрного

виробництва, культурних та поведінкових особливостей споживання, а також суспільно-політичних загроз;

- підходи до формування політики державної підтримки у сфері продовольчої безпеки в умовах війни, які спрямовані на забезпечення широких верств населення базовими харчовими продуктами за доступною ціною, створення систем забезпечення для внутрішньо переміщених осіб та підтримку самозабезпечення через стимулювання особистих селянських господарств;

- пропозиції щодо розробки стратегії продовольчої безпеки, які ґрунтуються на інвестиційно-інтеграційному підході та включають: розвиток м'ясного скотарства через механізми державно-приватного партнерства; впровадження спеціальних програм адаптації аграрного виробництва до кліматичних змін; законодавче закріплення механізмів пріоритетного постачання продуктів місцевого виробництва до бюджетних установ через оновлення положень Закону України «Про публічні закупівлі».

У сукупності запропоновані положення відповідають вимогам сучасної продовольчої політики, орієнтованої на розвиток локальних систем, зменшення вразливості до глобальних загроз та зміцнення соціальної стабільності через адресну продовольчу підтримку.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Мета наукового дослідження, яка була сформульована здобувачкою, а саме – обґрунтування теоретико-методичних основ і розроблення прикладних рекомендацій щодо формування системи продовольчої безпеки України, знайшла нове аналітичне та практичне втілення у представленій дисертаційній роботі. У процесі дослідження всі поставлені завдання були успішно реалізовані, а мета – повністю досягнута. Це дало змогу одержати нові наукові результати, що поглиблюють теоретичні уявлення про продовольчу безпеку, уточнюють існуючі методичні підходи та пропонують ефективні механізми для практичної реалізації стратегій забезпечення населення продовольством. Авторка ґрунтовно використала широкий масив інформаційних ресурсів, у тому числі нормативно-правові документи, статистичні матеріали та аналітичні огляди, що сприяло комплексному охопленню тематики.

Виклад дослідницького матеріалу в дисертації відзначається логічною структурованістю та послідовністю. Поставлені завдання чітко сформульовані у взаємозв'язку з метою дослідження, а застосований методичний інструментарій забезпечив отримання науково обґрунтованих результатів, релевантних до визначеної проблематики.

Ознайомлення зі змістом дисертації та її анотацією дає підстави стверджувати, що робота є завершеним, самостійно виконаним і логічно впорядкованим дослідженням, у якому запропоновано нове вирішення актуальної наукової проблеми – удосконалення та поглиблення теоретико-методичних і прикладних підходів до формування організаційно-економічних засад забезпечення продовольчої безпеки України в умовах глобалізації.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження є методично обґрунтованими, всебічно перевіреними та апробованими, мають значну теоретичну та прикладну цінність, що засвідчує високий рівень наукової

достовірності, логічної цілісності й практичної значущості виконаної роботи, що дозволило сформулювати науково обґрунтовані висновки та рекомендації. Представлені у роботі наукові висновки мають високий ступінь обґрунтованості, підтверджені використанням сучасного методичного інструментарію, а також пройшли апробацію в межах наукових конференцій, публікацій та практичного впровадження.

Результати дисертаційного дослідження мають вагомим практичне значення, оскільки сформований автором комплекс організаційно-економічних заходів може бути безпосередньо використаний у процесі реалізації державної та регіональної політики продовольчої безпеки. Запропоновані в роботі концептуальні підходи орієнтовані на адаптацію аграрного виробництва до умов глобальних викликів, включаючи воєнний стан, зміну клімату та порушення логістичних ланцюгів. Зокрема, розроблені авторкою напрями щодо створення локальних продовольчих резервів і центрів харчової безпеки були представлені та враховані під час розгляду на засіданні Іллінецької територіальної громади, про що свідчить довідка № 08/02-21 від 24.02.2025 р.

Практичний інструментарій, що стосується методики оцінювання рівня продовольчої безпеки з урахуванням соціально-економічних, демографічних і регіональних факторів, був апробований у діяльності консалтингової компанії «Украгроконсалт», яка займається стратегічним консультуванням підприємств агропромислового комплексу, про що свідчить видана довідка № 29/2/25 від 17.02.2025 р.

Окремо слід відзначити інтеграцію ключових положень дисертації в освітню діяльність Білоцерківського національного аграрного університету. Результати дослідження використовуються при викладанні низки навчальних дисциплін економічного та міждисциплінарного спрямування, зокрема «Концептуальні засади сталого розвитку», «Стратегія сталого розвитку» та «Мікро- та макроекономіка», що підтверджено довідкою № 01-12/54 від 25.02.2025 р. Таким чином, дисертаційна робота має значний потенціал практичного застосування як у сфері державного управління, так і в системі професійної підготовки майбутніх фахівців аграрної економіки.

Апробація результатів дослідження, повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні наукові положення та висновки, викладені у дисертації, є результатом самостійної, глибоко обґрунтованої наукової діяльності Никоненко Оксани Анатоліївни. Вони сформульовані на основі проведеного теоретичного узагальнення, комплексного емпіричного аналізу та використання сучасних методів дослідження, що дозволило отримати нові знання у сфері формування системи продовольчої безпеки держави. Достовірність і наукова цінність здобутих результатів підтверджуються їх апробацією у процесі виступів на вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях, на яких здобувачка презентувала основні положення своєї наукової роботи, отримавши схвальні відгуки наукової спільноти.

Результати дисертаційного дослідження отримали належне відображення у 12 опублікованих наукових працях, що охоплюють різні форми представлення

наукових результатів: 6 статей у фахових наукових виданнях України, включених до переліку наукових фахових видань України, що засвідчує відповідність матеріалів високим академічним стандартам; 1 стаття в рецензованому науковому журналі, індексованому у міжнародній наукометричній базі Scopus, що свідчить про міжнародне визнання та конкурентоспроможність отриманих результатів; 1 публікація в науковому виданні іноземної держави, що забезпечує розширення географії наукової дискусії щодо проблематики продовольчої безпеки; 4 публікації за результатами виступів на науково-практичних конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів.

Таким чином, результати дисертації були неодноразово представлені до наукової спільноти та здобули наукову апробацію, що свідчить про завершеність, системність і самостійність виконаного наукового дослідження.

Аналіз структури та змісту дисертації. Дисертаційне дослідження, виконане Никоненко Оксаною Анатоліївною, повністю відповідає чинним вимогам, що висуваються до наукових робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Структура дисертації є чітко вибудованою та логічною, вона охоплює всі необхідні складові: анотації, вступ, основну частину, поділену на три змістовні розділи з відповідними підрозділами, висновки та пропозиції, список використаних джерел і додатки. У тексті детально розкрито теоретичну базу дослідження, обґрунтовано вибір теми та методичні підходи, представлено результати власних досліджень з відповідним аналітичним супроводом.

В анотаціях, поданих українською та англійською мовами, висвітлено основний зміст і наукову новизну роботи, наведено ключові терміни та перелік наукових праць здобувачки, що опубліковані за темою дисертації, з акцентом на особистий внесок авторки. Загальний обсяг дисертації становить 297 сторінок. Робота супроводжується 48 таблицями та 25 ілюстративними матеріалами, що сприяє кращому сприйняттю досліджуваних процесів і результатів. Бібліографічний список включає 139 найменувань, що свідчить про глибоку обізнаність авторки з сучасним станом наукової проблематики.

У дисертації обґрунтовано доцільність і актуальність обраної тематики, з урахуванням сучасних викликів у сфері забезпечення продовольчої безпеки, зокрема в умовах глобалізації та зростаючих внутрішніх і зовнішніх загроз. Авторкою систематизовано наукові підходи до трактування продовольчої безпеки, розкрито дискусійні аспекти теоретичного осмислення цієї категорії, а також проаналізовано наявні практичні проблеми у формуванні національної системи продовольчого забезпечення. У рамках дослідження чітко визначено мету, конкретизовано наукові завдання, окреслено коло досліджуваних питань і обґрунтовано застосування відповідного методичного інструментарію.

Основною метою дисертаційної роботи стало комплексне узагальнення теоретичних і методичних засад організаційно-економічного забезпечення продовольчої безпеки держави, а також розробка науково обґрунтованих рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності функціонування аграрного сектору в контексті забезпечення населення України якісними та доступними харчовими ресурсами.

Для досягнення поставленої у дисертаційному дослідженні мети було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціалізованих методів дослідження, які забезпечили всебічне, об'єктивне й системне вивчення предмету. Зокрема, використано методи аналізу й синтезу - для узагальнення теоретичних підходів до трактування продовольчої безпеки; індукції та дедукції - при формулюванні гіпотез і виведенні узагальнень; метод порівняння - для виявлення національних і міжнародних відмінностей у підходах до забезпечення продовольчої безпеки.

Зміст дисертації охоплює широкий спектр актуальних питань щодо організаційно-економічних засад формування продовольчої безпеки в умовах глобалізації, що забезпечує високий рівень практичної значущості отриманих результатів.

У розділі 1 «Теоретичні основи продовольчої безпеки в умовах глобалізації» (с. 10–73) представлено системний аналіз еволюції економічних підходів до розуміння продовольчої безпеки та розкрито методичні підходи до продовольчої безпеки із урахуванням трансформації глобального середовища.

У розділі 2 «Сучасний стан продовольчої безпеки України» (с. 74–147) здійснено всебічний аналіз основних показників, що характеризують сучасний рівень продовольчої безпеки на загальнодержавному рівні.

У розділі 3 «Стратегічні імперативи формування системи продовольчої безпеки України» (с. 148–229) викладено ґрунтовні наукові положення та практичні рекомендації, спрямовані на удосконалення організаційно-економічного механізму гарантування продовольчої безпеки в умовах глобалізаційних викликів.

У дисертації наведено обґрунтовані висновки та пропозиції, що відображають як теоретико-методичні напрацювання у сфері продовольчої безпеки, так і практично орієнтовані рекомендації, здатні підвищити ефективність державної продовольчої політики та стійкість національної економіки до глобальних викликів.

У додатках до роботи наведено ілюстративний матеріал, що відображає результати досліджуваних процесів та документи, які підтверджують практичне застосування результатів дослідження в діяльності органів місцевого самоврядування, консалтингової агенції та освітній установі.

Результати дослідження, викладені у дисертаційній роботі, вирізняються логічною структурованістю та послідовним викладом відповідно до окреслених у вступі цілей і завдань. У процесі дослідження здобувачці вдалося повною мірою досягти поставленої мети, забезпечивши наукову цілісність і внутрішню узгодженість основних положень. Аналіз дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що вона є завершеним науковим дослідженням, яке виконано на високому методичному рівні, відповідає сучасним вимогам до наукових праць та має суттєву прикладну спрямованість.

Дотримання принципів академічної доброчесності. У процесі вивчення тексту дисертації Никоненко Оксани Анатоліївни не виявлено фактів академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів, що могло б поставити під сумнів її авторство або наукову сумлінність. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, в якій відображені власні ідеї і

напрацювання авторки, що дозволило вирішити поставлені у роботі завдання. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання і використані з метою підкріплення ідей автора.

Дискусійні положення і зауваження до змісту та оформлення дисертації.

У процесі оцінювання дисертаційної роботи Никоненко Оксани Анатоліївни як вагомої за практичною значущістю наукової праці, що містить належний рівень обґрунтованості основних теоретико-методичних положень, практичних рекомендацій, висновків та пропозицій, варто зауважити, що окремі аспекти дисертаційного дослідження викликають наукову дискусію. Деякі з висунутих тез потребують більш глибокого уточнення та додаткової аргументації, що дозволило б підвищити теоретичну та практичну цінність представлених результатів:

1. У підрозділі 1.1 (с. 25–26) ґрунтовно розкрито теоретичні засади функціонування системи продовольчої безпеки, що свідчить про глибоке розуміння основних положень економічної теорії. Проте, поза увагою дисертантки залишилися теорія кризово-адаптивної продовольчої безпеки, що найбільш характерна для країн на території яких відбуваються військові дії.

2. У підрозділі 2.1 (с. 79–80) при висвітленні ролі особистих селянських господарств у процесі самозабезпечення населення продовольством недостатньо акцентовано на їх обмежених виробничих можливостях, низькому рівні механізації, обмеженому доступі до ресурсів і ринків збуту, що знижує їхню ефективність у забезпеченні продовольчої безпеки в масштабах громади або регіону. Також не повною мірою розкрито потенціал інтеграції цих господарств у локальні продовольчі системи через розвиток кооперації, участь у державних програмах підтримки та залучення до публічних закупівель.

3. У підрозділі 2.1 (с. 99–101) на основі даних Державної служби статистики України переконливо доведено вагомий внесок аграрного сектору України у підтримку світової продовольчої безпеки під час війни. Така позиція автора дає змогу усвідомити значущу роль України як одного з ключових експортерів сільськогосподарської продукції. Разом з тим, у межах дослідження недостатньо окреслено перспективи подальшого зміцнення цієї позиції в умовах повоєнного відновлення економіки, зокрема за рахунок оновлення інфраструктури, розширення участі в міжнародних продовольчих програмах і розвитку кластерних ініціатив із фокусом на експорт. Включення до аналізу цих напрямів значно посилило б стратегічну глибину дослідження та підвищило його прикладне значення для формування державної політики.

4. У підрозділах 2.1 (с. 82–83 та с. 86–87) та 2.2 (с. 108–110) здійснено аналіз ключових індикаторів продовольчого забезпечення населення в умовах воєнного стану. Водночас, у дослідженні недостатньо висвітлено питання логістичного забезпечення продуктами харчування у перші місяці повномасштабного вторгнення. Найбільш серйозними викликами стали проблеми у ланцюгах поставок, зокрема порушення транспортних коридорів, дефіцит пального, відсутність доступу до складів, пошкодження чи руйнування транспортної та виробничої інфраструктури, що мало вирішальне значення для фізичної доступності населення до продуктів харчування. Врахування цього аспекту могло б істотно поглибити всебічність аналізу продовольчої безпеки в

умовах прояву деструктивних явищ в економіці країни, забезпечивши більш повне розуміння вразливих елементів агропродовольчої системи. Це, своєю чергою, сприяло б розробці ефективних управлінських рішень і механізмів реагування на кризові ситуації.

5. Як свідчить зміст підрозділу 2.3 (с. 144–145), візуалізованому в додатку Л.1, державна підтримка у сфері продовольчої безпеки в основному була зосереджена на забезпеченні функціонування сільськогосподарських підприємств як ключових виробників аграрної продукції. Безперечно, що такий підхід є важливим, однак залишає поза належною увагою питання кінцевого споживача, особливо вразливих категорій населення. У зв'язку з цим доцільним є проведення ґрунтовної оцінки ефективності як державної, так і регіональної підтримки, спрямованої безпосередньо на забезпечення продовольчої доступності для внутрішньо переміщених осіб та інших соціально незахищених груп населення.

6. У додатку М.1 здійснено аналіз сценарного прогнозу щодо виробництва та споживання яловичини в Україні. Проте, доцільним є розширення цього підходу шляхом детальнішого розгляду практичного застосування як песимістичного, так і оптимістичного сценаріїв з урахуванням відмінностей у потенціалі та стратегіях розвитку м'ясного скотарства в господарствах корпоративного сектору і в особистих селянських господарствах. Такий аналіз дозволить глибше оцінити ризики та можливості стабілізації виробництва яловичини в умовах війни, враховуючи різний рівень ресурсного забезпечення, доступу до ринків і державної підтримки у зазначених формах господарювання.

Разом із тим, виявлені зауваження та дискусійні положення, що були висловлені стосовно дисертаційної роботи Никоненко Оксани Анатоліївни, не мають принципового характеру та не применшують значущість отриманих результатів. Загалом ці недоліки носять переважно уточнювальний, рекомендаційний або дискусійний характер, і слугують підґрунтям для подальших наукових досліджень, обговорень і розвитку наукової думки у сфері продовольчої безпеки.

Загальний висновок. Дисертація Никоненко Оксани Анатоліївни на тему: «Організаційно-економічні засади формування системи продовольчої безпеки України в умовах глобалізації» є науково обґрунтованим, актуальним, цілісним, самостійно виконаним та логічно завершеним дослідженням, яке відповідає сучасним викликам розвитку аграрної економіки в контексті глобалізаційних процесів та національної безпеки. Обрана тема дисертації чітко корелює з пріоритетами державної продовольчої політики, стратегією сталого розвитку, а також із потребами відновлення економіки України у післякризовий період. Отримані результати дослідження мають високий рівень теоретичної обґрунтованості, аргументованості наукових тверджень, наукової валідності та практичного значення.

Представлена дисертація за змістом, структурою, обсягом та оформленням відповідає усім встановленим вимогам, зокрема: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України

№ 261 від 23 березня 2016 року (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року.

Враховуючи актуальність, наукову новизну, практичну значущість отриманих результатів, відповідність чинним вимогам до оформлення і змістового наповнення дисертаційного дослідження, вважаю цілком обґрунтованим висновок, що Никоненко Оксана Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Білоцерківського національного
аграрного університету

Ірина АРТИМОНОВА

«07» серпня 2025 р.

Підпис Ірини АРТИМОНОВОЇ засвідчує;
заступник начальника відділу документообігу
і кадрового забезпечення
Білоцерківського національного
аграрного університету

Людмила АЛЕКСЕЄВА